

DICLE İLAHİYAT DERGİSİ

Dicle Theology Journal

Kuruluşu: 2000 e-ISSN: 2667-6273 Yayımcı: Dicle Üniversitesi

Cilt | Volume 27 • Sayı | Issue 1 • Haziran | June 2024

Harput'ta Kıraat İlminde Öne Çıkan Şahsiyetler

Prominent Persons in The Kıraat Science In Harput

Nesrişah SAYLAN

Doç., Dr., Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı
Elâzığ, Türkiye
Assoc. Prof., Fırat University, Faculty of Theology,
Depart. of Qur'an Reading and Recitation Science
Elâzığ, Türkiye

nsaylan@firat.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5805-8630>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type:

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 08.04. 2024 • **Kabul Tarihi | Accepted:** 06.06.2024 • **Yayın Tarihi | Published:** 28.06.2024

Atıf | Cite As

Saylan, Nesrişah. "Harput'ta Kıraat İlminde Öne Çıkan Şahsiyetler". *Dicle İlahiyat Dergisi* 27/1 (Haziran 2024), 46-58.
<https://doi.org/10.58852/dicd.1466918>

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) altında lisanslanmıştır.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Harput'ta Kıraat İliminde Öne Çıkan Şahsiyetler

Öz

Doğu Anadolu bölgesinde Elazığ ilinin dokuz km kuzeyinde yer alan ve temelleri M.Ö. 20. yüzyılda atılmış olan Harput, geçmişten günümüze kadar önemli bir ilim ve kültür merkezi olmuştur. Bulunduğu konum itibarıyla birçok medeniyeti içinde barındıran Harput'un, Müslüman Türkler tarafından fethedilmesinden sonra kurulan camiler, medreseler, dârülkurrâ, dârülhadis, dârülhatt gibi müesseseler eğitim ve öğretim faaliyetlerini artırmış ve birçok ilim adamının yetişmesine vesile olmuştur. Tabakat kitapları, İslami ilimler ve Harput ile ilgili yazılan eserler tetkik edildiğinde bu ilim ehli arasında kıraat ilminde yetkinliğe sahip olmuş, bu alanda birçok öğrenci yetiştirerek onlara icazet vermiş ve kıraat ilmiyle ilgili önemli eserler telif etmiş birçok kurrâ bulunmaktadır. Bu çalışmamızda Harput'ta doğup yetişen ve burada tahsil gören kıraat âlimleri tanıtılarak onların hayatları, telif ettikleri eserler incelenmiştir. Ayrıca bu kurrâların kıraat ilminde ders aldıkları hocaları ve hangi kitapları okudukları, kendilerinden eğitim gören öğrencileri ve onlara hangi kitapları okuttukları, ilim için gittikleri beldeler hakkında da bilgi verilmiştir. Böylece Harput'un İslam ve Medeniyet tarihinde kıraat alanında yetiştirdiği şahsiyetlerle ilim dünyasına sağladığı katkı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat, Âlim, Kıraat Âlimleri, Elazığ, Harput.

Prominent Persons in The Qiraat Science In Harput

Abstract

It is located nine km north of Elazığ province in the Eastern Anatolia region and its foundations date back to B.C. Harput, which was founded in the 20th century, has been an important center of science and culture from past to present. It has been instrumental in the training of many scientists after the conquest of Harput, which hosts many civilizations due to its location, by the Muslim Turks, institutions such as mosques, madrasahs, dârü'l-kurrâ, dârü'l-hadith, dârü'l-hattat, which were established here, increased their education and training activities and led to the development of many scientists. When the tabakat books, Islamic sciences and the works written about Harput are examined, there are many recitation scholars among these scholars who were competent in the science of recitation, trained and licensed many students in this field, and wrote important works on the science of recitation. In this study, the recitation scholars who were born and raised in Harput and studied there were introduced and their lives and the works they wrote were examined. In addition, information is given about the teachers from whom these Qur'an students took lessons in the science of recitation and which books they read, the students who received education from them and which books they taught them to read, and the towns they went to for knowledge. Thus, it was tried to reveal the contribution of Harput to the world of science with the personalities it raised in the field of recitation in the history of Islam and Civilization.

Keywords: Reading the Qur'an and Qiraat, Scholar, Qiraat Scholar, Elazığ, Harput.

Giriş

Harput, Doğu Anadolu bölgesinde Elazığ ilinin dokuz km kuzeyinde yer alan ve temelleri M.Ö. 20. yüzyılda atılmış olan çok eski bir yerleşim yeridir. Coğrafi konum olarak stratejik bir noktaya sahip olması nedeniyle birçok medeniyete beşiklik etmiş ve farklı medeniyetlerin kültür izlerini taşımıştır. Kaynaklarda Harput için Hartabird, Harput veya Harpurd isimleri kullanılmıştır. Harput isminin ise 19. yüzyıldan itibaren kullanıldığı aktarılmıştır.¹ Harput; siyasi, askeri, ticaret ve konaklama merkezi olmasının yanında bir eğitim kültür merkezi olma özelliğini de taşımaktadır. Özellikle 12. yüzyıl ortalarında Harput'a yerleşen Artuklularla Harput bir ilim merkezi haline gelmiştir. Nitekim Artukluların en önemli özellikleri arasında ilme değer vermeleri, ilim alanında yapılan çalışmalarını desteklemeleri yer almaktadır. Bu sebeple Artuklu hükümdarlarının emri ile birçok eser kaleme alan yazarlar, desteklerinden dolayı bu eserlerini onlara ithaf etmişlerdir. Örneğin Harput'ta kadılık görevinde bulunan Ebü'l-Fütûh Şihâbüddîn Yahyâ b. Habeş b. Emîrek es-Sühreverdî el-Maktûl (ö. 587/1191) *el-Elvâhu'l-İmâdiyye fi'l-mebde'* ve *'l-me'âd* adlı eserini Harput Emiri İmâdüddin Ebû Bekir b. Karaarslan (ö. 1205) adına ithafen telif etmiştir.² Harput'un Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra da (922/1516) ilmi ve kültürel faaliyetler artarak devam etmiştir. Bu bağlamda Harput'ta medrese, dârü'l-kurrâ, dârü'l-hadis ve dârü'l-hatt gibi birçok müessese kurulmuştur. 1298 Mamûratü'l-aziz salnamesinde Harput'ta yirmi üç; 1301-1302-1305 ve 1325 salnamelerinde ise, on dokuz medresenin kayıtlı olduğu belirtilmiştir.³

Bu makalede Harput'ta yetişen kıraat âlimlerinin biyografileri incelenmiştir. Konuyla ilgili daha önce yayınlanan Celal Sürgeç'in "Harput'ta İlmi Kıraat ve Harput Kurrâsı" adlı bir bildirisi bulunmaktadır. Sürgeç, bildirisinde sadece Harputlu beş kıraat âlimine yer vermiştir. Bir başka çalışma ise "Harputlu Kurrâlar ve Hafızlar"dır. Nesrişah Saylan, bu çalışmasında Harputta yetişen kıraat âlimlerini ve hafızları tanıtmıştır. Bizim çalışmamızda ise sadece Harputlu kıraat âlimleri incelenerek on dört kıraat âlimi tanıtılmış ve bu âlimlerin eserleri, öğrencileriyle ilgili bilgi verilmiştir.

1. Harput'ta Kıraat Eğitimi

Sözlükte "Tilâvet etmek, okumak, bir araya getirmek" manalarına gelen⁴ "Kıraat" kelimesi, istilahi olarak Kur'ân lafızlarının okuma keyfiyetlerini ittifak ve ihtilaf yönüyle bütün edâ yollarını nakleden kişilere nisbet ederek bilmek, anlamına gelmektedir.⁵ "Kurrâ" lafzı ise okuyucu manasında kullanılan "Kârî" kelimesinin çoğuludur.⁶ Terim olarak ise Kur'ân'ın tamamını sahih bir şekilde ezberleyip tecvid ve tashih-i hurûf üzere başından sonuna kadar okuyan, kıraat alanında yetkinliğe sahip bir âlimin huzurunda ilgili eserleri muhtevâsına uygun olarak kıraat-i seb'a ve 'aşere'yi bütün rivâyet

¹ Mehmet Ali Ünal, "Harput", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/232-235.

² İlhan Kutluer, "Sühreverdî, Maktûl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/37.

³ Celal Sürgeç, "Harput'ta İlmi Kıraat ve Harput Kurrâsı", *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu*, ed. Enver Çakar vd. (Elazığ: Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2015), 1/309.

⁴ Ebû Abdîrahmân b. Amr b. Temîm Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Sâmerrâî (Beyrût: Müessesetü'l-Âlemi, 1408/1998), 5/204-205; Cemâlüddîn Muhammed b. Mükrîm b. Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Kahire: Dâru'l-Meârif, 1119), 5/3563-3565; İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh tâcü'l-luğa ve shâhu'l-Arabîyye*, thk. Ahmed Abdülğâfur Attâr (Beyrût: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1990), 1/65; Ebü'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer b. Ahmed ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-Belâğa*, thk. Muhammed Basil 'Uyunu's-Sud (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998), 2/63.

⁵ Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. el-Cezerî, *Müncidü'l-mukriîn ve mürsidü't-tâlibîn*, thk. Alî b. Muhammed Umran (Mekke: Dâr-u 'Âlemi'l-Fevâid, 1419), 3; Muhammed Abdülazîm ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfân fi 'Ulumi'l-Kur'ân*, thk. Fevvez Ahmed Zemrelî (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1415/1995), 1/336.

⁶ Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfân*, 1/336.

ve vecihleriyle bitirerek icâzet alan kişiler anlamına gelmektedir.⁷ Ayrıca “Kurrâ” ifadesi, kendilerine okuyuş vecihlerinin nispet edildiği kıraat imamı için de kullanılmıştır.⁸ Yer-mekân manasına gelen “Dâr”⁹ lafzı ile “Kurrâ” kelimesinin birleşiminden oluşan “Dârülkurrâ” ise Kur’ân-ı Kerim’in bir bölümünün veya tamamının ezberletildiği ve kıraatle ilgili vecihlerin okutulduğu eğitim yerleri için kullanılmıştır. Dârülkurrâların kuruluşu, Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanına kadar uzanmaktadır. Bunların ilki Mescid-i Nebevi’nin güneydoğu kenarında yer alan ve sonradan mescide eklenen Mahreme b. Nevfel’in (ö. 54/674) Dârülkurrâsıdır.¹⁰

Harput’taki ilk Dârülkurrâ, Keban Maden emini Hafız Mustafa Paşa (ö. 1778) tarafından Hoca Pınarı Çeşmesi bitişiğindeki evin satın alınıp vakıf edilmesiyle faaliyete geçmiştir.¹¹ 1246/1830 yılında ise Harput’ta Kurrâ Hocazâde Hafız Yusuf Efendi (ö. 1301/1883) ile birlikte kıraat ilmindeki eğitimlere başlanılmıştır. Nitekim onunla kıraat-ı seb’a okutulmaya başlanılmış ve bu önemli faaliyet ondan sonra öğrencileri tarafından devam ettirilmiştir. Daha sonra 1369/1950 yılına kadar kıraat ilmi alanında Harput’ta bir fetret dönemi yaşanmıştır. 1373/1954 yılından sonra ise bu gelenek Hafız Abdullah Nazırlı Efendi (1920-2021) ve Hafız Mustafa Albayrak Efendi (1933-2011) tarafından bireysel olarak devam ettirilmiştir. Daha sonra ise Harput’ta Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1396/1976 yılında Haseki Eğitim Merkezi adıyla açılan kurumda kıraat eğitimi vermeye başlanılmıştır. Bu eğitim merkezlerinde devam eden üç yıllık ‘aşere-takrîb dersleri; Dârü’l-Kurrâ müesseselerinde yapılan eğitimle benzerlik göstermektedir.¹²

2.Harput’ta Yetişen Kıraat Âlimleri

Harput’ta kıraat ilminde yetkinliğe sahip olmuş ve bu alanda önemli eserler telif etmiş birçok kurrâ bulunmaktadır. Bu kıraat âlimleri şunlardır:

2.1.Hâmid b. Abdülfettah el-Paluvî (ö. 1183/1769’dan sonra)

Hâmid b. Abdülfettah el-Paluvî’nin doğum ve vefat tarihi tam olarak bilinmemektedir. Babasının adı Abdülfettah’tır. Paluvî nisbesinden hareketle Palulu olduğu ifade edilmiştir.¹³ *Zübdetü’l-irfân* adlı eserinden hareketle onun Tokat’ta yaşadığıyla ilgili bazı bilgiler bulunmaktadır. Nitekim müellifin kıraat ilmindeki hocası, Muhammed Emin el-Tokâdî’dir (ö. ?). Seyyid Hâmid; usûl üzere sırasıyla kıraat-i seb’a, ‘aşere-takrîb derslerini bu hocasıyla okumuştur.¹⁴ Kaynaklarda kıraat âlimi

---

⁷ Fatih Çollak, “Reisü’l-Kurrâlık Müessesesi ve Esâmî-i Kurrâ Defteri”, *Kur’ân ve Tefsir Araştırmaları IV -Kıraat İlmi ve Problemleri*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2002), 183.

⁸ Ebû Bekir Ahmed b. Mûsâ b. ‘Abbâs b. Mücâhid, *es-seb’ fi’l-kurrâat*, thk. Şevkî Dayf (Kahire: Dâru’l-Meârif, 1119), 49.

⁹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 2/1450-1454.

¹⁰ Nebi Bozkurt, “Dârülkurrâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/543-545; Nihat Temel, *Kıraat ve Tecvid İstihlaları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013), 56.

¹¹ Sürgeç, “Harput’ta İlmi Kıraat ve Harput Kurrâsı”, 1/312.

¹² Bozkurt, “Dârülkurrâ”, 8/545; Nesrişah Saylan, *Harputlu Kurrâlar ve Hafızlar* (İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2023), 8.

¹³ Hâmid b. Abdülfettah el-Paluvî’nin “el-Paluvî” nisbesi nedeniyle Palulu olduğu ifade edilmiştir. Nitekim Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde Hâmid b. Abdülfettah el-Paluvî’nin Palulu olduğunu belirtmiştir. Palu, o dönemde eski adı Harput olan Elazığ iline bağlıdır. Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Meral Yayınevi, 1972), 1/400.

¹⁴ Mustafa Atilla Akdemir, *Hâmid b. Abdülfettâh el-Paluvî Hayatı, İlmi Şahsiyeti, Eserleri ve Zübdetü’l-İrfân Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkiki* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 41-43.

olarak nitelenen¹⁵ Hâmid b. Abdülfettah el-Paluvî, bu alanda çok önemli eserler yazmıştır. Eserleri şunlardır:

1-Zübdetü'l-İrfân: Birçok kaynakta zikredilen müellifin bu eserinin adı *Zübdetü'l-irfân fi vücûhi'l-Kur'ân fi'l-kırâati'l-aşer*'dir.¹⁶ Hâmid b. Abdülfettah el-Paluvî, bu eserini Hatuniye Medresesi'nde 1173/1759 yılında tamamlayarak ilk basımını gerçekleştirmiştir. Sonrasında bu eseri tashih ve ilavelerle Diyarbakır'da yeniden yazmıştır. Dönemin Reisü'l-kurrâsı Mustafa Efendi (ö. ?) ve Harput müftüsü Osman Efendi (ö. ?) eserin mukaddimesine takrizlerini ilave ederek takdirlerini belirtmişlerdir. Kıraat ilmi alanında telif edilmiş bu eser, okuyuş farklılıklarını kıraat-i 'aşere'ye göre o dönemde yaygın olan nazım ve nesirden farklı ve okuyan kişilerin kolaylıkla anlayacağı bir üslupla ele almıştır. Bu esere olan ilgi günümüze kadar devam etmiştir. Nitekim bu eser Diyanet İşleri Başkanlığı kıraat eğitimlerinde temel kaynak olarak okutulmaktadır.¹⁷

2-Muhtasar fi'l-kırâati's-sitte: Bu eser, kıraât-i seb'a dışında muteber kaynaklardan derlenen altı kıraati içermektedir.¹⁸

3-Risale-i Tuhfetü't-Tayyibe fi Meddati Tariki't-Tayyibe: Bu eser, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde 3269067 demirbaş no'ya kayıtlıdır. Kıraat ilmiyle ilgili konuları içermektedir.¹⁹

4-Kıraatü'l-mütevâtireti'l-eimmetü'l-aşere: Bu eser Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi BY0000001483 demirbaş no.ya kayıtlıdır.²⁰

5-Tuhfetü'l-cevâb bi'l-Makâlati's-sevâb: Paluvî'nin on sekiz varaktan oluşan bu risalesi, kıraat-i aşere'nin yedi kıraat gibi mütevatir olduğunu açıklamaktadır.²¹

2.2. Efendizâde Salih Sami Efendi (ö. ?)

1262/1846 yılında Harput'ta dünyaya gelen Hafız Salih Sami Efendi, Harputlu kurrâlardan bir diğeridir. O, Hafız Osman Mehmed Şahin Efendi'nin (ö. ?) oğludur. Salih Sami Efendi, Sıbyan mektebinde önce Kur'ân eğitimine başlamış ve akabinde Kur'ân'ı ezberleyerek hafızlığını tamamlamıştır. Sonrasında kıraat ilminde ders görerek kendini bu alanda geliştirmiştir. O, kıraat-i 'aşere derslerini okuyup ve bu alandaki eğitimini tamamladıktan sonra 'İlmü'l-edâ'dan icazet almıştır.²²

2.3. Ahmet Efendi Haddad Hoca (ö. ?)

Harputlu kurrâlardan biri olan Ahmet Efendi, Haddad oğulları ailesine nisbetle "Haddad Hoca" ismiyle anılmıştır. Tahsiline Süleyman Paşa Medresesi'nde başlayıp eğitimini tamamlamış ve sonrasında Müftü Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'den (ö. 1900) icazet almıştır. Kıraat ilmiyle ilgili eğitimini Kurrâzâde Ömer Efendi'nin (ö. 1311/1895) yanında tamamlamış ve ondan icazetini almıştır.

---

¹⁵ Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin terâcimu musannifi'l-kütübi'l-Arabiyye* (Dımaşk: Müessesetü'r-Risâle, 1376/1957), 1/522; Hayreddin Ziriklî, *el-A'lâm Kâmûsu Terâcim li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ, mine'l-Arabî ve'l-Musta'ribîn ve'l-Müsteşrikîn* (Beyrut: Dâr-u 'ilm li'l-melâyîn, 2002), 2/162.

¹⁶ Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin*, 1/522; Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/162; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/400.

¹⁷ Akdemir, *Hâmid b. Abdülfettâh el-Paluvî Hayatı*, 44-45.

¹⁸ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/400; Akdemir, *Hâmid b. Abdülfettâh el-Paluvî Hayatı*, 44.

¹⁹ Süleyman Yapıcı, *Harput Bir Havza Kültürünün Mânevî Hüviyeti Âlim- Müellif ve Mutasavvıfları* (Ankara: Anıl Grup Matbaacılık, 2015), 1/405.

²⁰ Yapıcı, *Harput Bir Havza Kültürünün Mânevî Hüviyeti*, 1/405.

²¹ Yapıcı, *Harput Bir Havza Kültürünün Mânevî Hüviyeti*, 1/405.

²² Mutluay, Enes, *Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Harputlu Devlet Adamları*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 240; Saylan, *Harputlu Kurrâlar ve Hafızlar*, 37.

Vefat tarihi net olarak bilinmeyen Harputlu Ahmed Efendi'nin 1270/1854 yılında Erzurum cephesine katıldıktan sonra memleketine geri döndüğü ve bu tarihten sonra vefat ettiği nakledilmiştir.²³

2.4. Mehmed Emin Efendi (ö. ?)

Harput'ta kıraat ilminin önde gelen şahsiyetlerinden biri de Mehmed Emin Efendi'dir. Doğum ve vefat tarihi hakkında bilgi bulunmayan Mehmet Emin Efendi'nin eğitim hayatına Harput'ta başladığı ve sonrasında Şam'a gittiği nakledilmiştir. İlim hayatına Şam'da devam ederek icazet aldığı, Şam Salihyye Medresesi'nde müderrislik yaptığı ve Şam'da bir Türk âlimi olarak birçok öğrenci yetiştirdiği aktarılmıştır. Ayrıca Kur'an'ı ezberleyerek hafız olan Mehmed Emin Efendi'nin hızının çok kuvvetli olduğu ve kıraat ilminden de ders görüp icazet aldığı nakledilmiştir.²⁴

2.5. Süleyman Efendi (ö. ?)

Harput'ta yetişen kurrâlardan biri olan Süleyman Efendi'nin hayatı hakkında aktarılan kıraat ilmindeki eğitimini Muhammed Basîrî Halebî'den (ö. ?) tahsil ettiği ve kendisinin de bu alanda öğrenci yetiştirdiğidir. Bu bağlamda Muhammed Daredevî'nin (ö. ?) kendisinden kıraat ilminde ders aldığı nakledilmiştir.²⁵

2.6. Kurrâ Hocasâde Yusuf Efendi (ö. 1299/1883)

Harput'un tanınmış Kâtipoğulları ailesinden Mehmet Efendi'nin (ö. ?) oğlu olan Kurrâ Hocasâde Yusuf Efendi, 1804 yılında dünyaya gelmiştir. Yusuf Efendi, babasının yanında hafızlık eğitimine başlayarak Kur'an'ı ezberlemiş ve daha sonra medresede tahsiline devam etmiştir.²⁶ Yusuf Efendi, Diyarbakır'dan Harput'a gelen bir kurrâdan ders görmüş ve kıraat-i seb'a ile ilgili eserleri bu hocasının yanında okumuştur. Sonrasında hocasıyla beraber Diyarbakır'a giderek eğitimine orada devam etmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra kıraat ilminden icazet almıştır. Bununla ilgili aktarılan rivâyete göre hocası, Diyarbakır'a dönmek üzere Harput'tan ayrılırken talebelerine, Kur'an eğitimi için bu kadar sürenin yeterli olmadığını söyleyip bu ilmi öğrenmek için kendisiyle gelmek isteyenlerin olup olmadığını sorunca sadece Hacı Hafız Yusuf Efendi, gelmek istediğini belirtmiştir.²⁷

Kurrâ Hocasâde Yusuf Efendi, kıraat ilminde Mısır'daki meşhur kurrâlardan da ders almıştır. O, medresenin vakıf işleri için devamlı Mısır'a gittiğinde orada kıraat ilminin önde gelen hocalarından ders alarak kendini bu alanda geliştirmiştir. Onun kıraat ilmindeki yetkinliği ailesinin tanındığı "Kâtipoğlu" isminin "Kurrâ Hocasâde" olmasını sağlamıştır. Harput'ta kıraat ilmini canlandıran ve yaygınlaştıran Kurrâ Hocasâde Yusuf Efendi'den birçok kişi kıraat ilminde ders görerek icazet almışlardır. Aslanzâde Hafız Süleyman Efendi (ö. 1309/1893), oğlu Ömer Efendi (ö. 1311/1895), Abdülhamid Hamdi Efendi (ö. 1318/1902) ve Mazlumzâde Mehmet Efendi (ö. 1318/1902) ondan kıraat ilminde icazet alan talebeleridir. Kurrâ Hocasâde Yusuf Efendi, 1299/1883 yılında Harput'ta vefat etmiştir.²⁸

Kurrâ Hocasâde Yusuf Efendi'nin tespit edebildiğimiz eserleri şunlardır:

1-Hâşiye alâ hâşiyeti'l-İslam: Müellifin bu eseri mantıkla alakalıdır.

2-Yusûf-u Zeliha: Yusuf Efendi'nin bu eserinin el yazması olduğu kaynaklarda nakledilmiştir.²⁹

---

²³ Abdullah Akyüz, *Osmanlı Kurrâları* (İstanbul: Rabbani Yayınları, 2021), 309.

²⁴ Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, 2/217; Yapıcı, *Harput Bir Havza Kültürünün Mânevî Hüviyeti*, 1/654.

²⁵ Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 309; Saylan, *Harputlu Kurrâlar ve Hafızlar*, 38.

²⁶ İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında* (İstanbul: 1959), 2/279; Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 355.

²⁷ Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, 2/279.

²⁸ Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, 2/279; Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 355.

²⁹ Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, 2/280.

2.7. Kurrâ Hocasâde Ömer Efendi (ö. 1311/1895)

Harputlu kurrâlardan biri olan Ömer Efendi, 1245/1830 yılında dünyaya gelmiştir. Babası, kurrâ Hocasâde Hafız Yusuf Efendi'dir (ö. 1299/1883). Hafızlık eğitimine babasının yanında başlayan Ömer Efendi, hıfzını bitirdikten sonra önce Harput'ta medreseye gitmiş sonrasında ise Mısır'da tahsiline devam etmiştir. O, medreselerde kıraat ilminde de ders göyerek kıraat-i seb'a'yı okumuş ve bu alandaki eğitimlerini tamamlayarak kıraat ilminden icazet almıştır. Harput'un meşhur kurrâları arasında yer alan Ömer Efendi, nakledildiğine göre babasıyla beraber Hicaz'a giderken Şam'da Dımeşk Camii'nde vakit namazından sonra aşr-ı şerifi kıraat-i seb'a üzerine okumuştur. Çoğunluğu Şam'ın yerli halkından oluşan cemaat, gözyaşları içinde Ömer Efendi'nin bu Kur'ân-ı Kerim tilavetini dinlemişlerdir.³⁰

Ömer Efendi'nin hafızlığı kuvvetli olup kıraati de çok güzeldi. Nitekim babası ve aynı zamanda kıraat hocası Hafız Kurrâ Hocasâde Yusuf Efendi oğlunun Kur'an tilâveti için şöyle demiştir: “*Ben ömrümde birçok kişiden Kur'ân'ın tilavetini dinledim. Usta bir hattat, nasıl mükemmel yontulmuş bir kalemle mükemmel, güzel ve eşî, benzeri bulunmayan bir yazı yazarsa Yüce Allah (c.c.), Kur'ân-ı Kerim'i okumak için oğlum Ömer'in dilini kudretiyle o şekilde yaratmıştır.*” Ayrıca Hacı Tevfik Efendi (ö. 1276/1830) de Ömer Efendi'nin Kur'ân ilimleri ve kıraat alanındaki uzmanlığına dikkat çekerek torunu Adil Bey'e (ö. ?) şöyle demiştir: “*Adil Bey! Harput'ta dedelerinin mezarlarının yanından geçerken Kur'ân'ı tilavet eden bir ses duyduklarını söyleyen ve bu sese inanan halk topluluğu vardı, işte sen böyle bir dedenin torunusun, iftihar et.*”³¹ Hacı Tevfik Efendi'nin bu ifadesi, Kurrâ Hocasâde Ömer Efendi'nin Kur'ân-ı Kerim ve kıraat ilmiyle olan ilgisinin halktaki tesirini göstermektedir. Hafız ve kurrâ olan Ömer Efendi, birçok talebeye kıraat ilminde ders vererek bu alanda yetişmelerini sağlamıştır. Bunların arasında kardeşi Hafız Kurrâ Mustafa Efendi (ö. 1331/1915) ve Harputlu Ahmet Efendi (ö. ?) de bulunmaktadır. Ömer Efendi, 1311/1895 yılında Harput'ta vefat etmiştir.³²

2.8. Aslanzâde Süleyman Efendi (ö. 1311/1893)

Harputlu kurrâlardan bir diğeri de Süleyman Efendi'dir. Onun babası Harput'un tanınmış ailelerinden biri olan Aslanoğulları'ndan Said Ağa'dır (ö. ?). Süleyman Efendi, ilk tahsilinden sonra kıraat ilminde kendini geliştirerek eğitimine devam etmiştir. O, Harput'un kıraat ilminde önde gelen âlimlerinden olan Kurrâ Hocasâde Hafız Yusuf Efendi'den (ö. 1299/1883) ve Mazlumzâde Hacı Mehmed Efendi'den (ö. 1318/1902) ders almıştır. Hocalarının yanında kıraat-i seb'a ve 'aşere ile ilgili eserleri, Ebû Amr ed-Dânî'nin (ö. 444/1053) *el-Mukni fi ma'rifeti mersûmi meşâhifi ehli'l-emşâr* adlı kitabı okumuştur. Kıraat alanında tahsilini tamamladıktan sonra bu ilimden icazet alarak kurrâ mertebesine ulaşmıştır. Eğitim hayatından sonra Şanlıurfa'da muallim olarak görev yapmış, daha sonra Harput'a gelerek Palu Cemşit Bey Camii imamlığına tayin edilmiştir. Hafız Süleyman Efendi 1311/1893 yılında Harput'ta vefat etmiştir.³³

2.9. Abdülhamit Hamdi Efendi (ö. 1318/1900)

Abdülhamit Hamdi Efendi, Harputlu kurrâlardan bir diğeri. 1245/1830 yılında Harput'ta dünyaya gelen Abdülhamit Hamdi Efendi'nin babası *Kaside-i Bürde*'nin şarihi Ömer Naimi Efendi'dir (ö. 1299/1882). Tahsil hayatına babasının yanında başlayan Abdülhamit Hamdi Efendi, bir iki ay gibi kısa bir süre içerisinde Kur'ân'ın tamamını ezberleyerek hafız olduğu nakledilmiştir. Sonrasında eğitim hayatına kıraat ilmi alanında devam etmiş ve kendini bu alanda geliştirmiştir. İlk olarak Harput'ta Kurrâ Hocasâde Hafız Yusuf Efendi'den kıraat ilmiyle ilgili usul derslerini almıştır. Abdülhamit Hamdi Efendi, hocasının yanında Şâtibî'nin (ö. 590/1194) kıraat-i seb'a'ya dair *Hırzû'l-emâni/eş-Şâtibiyye* adlı

³⁰ Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, 2/280-281; Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 378.

³¹ Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, 2/281.

³² Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 378.

³³ Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, 2/433; Saylan, *Harputlu Kurrâlar ve Hafızlar*, 39.

eseri okumuştur. O, bu alandaki derslerini bitirince kıraat ilminden icazet alarak kurrâ mertebesine ulaşmıştır.³⁴

Abdülhamit Hamdi Efendi, kıraat alanında olduğu gibi diğer alanlarda da kendini geliştirmiştir. O; Arapça, Farsça ve divan edebiyatında uzmanlık seviyesine ulaşmış ve bu alanlarda birçok kaside, gazel ve kıta türünde şiirler yazmıştır. Edebiyat sahasındaki bu çalışmalarıyla beraber babası Ömer Naimî Efendi'nin yanında dini ilimlerdeki tahsiline devam etmiş ve yirmi yedi yaşındayken ulûm-i isnâ aşer denilen on iki ilimden icazet almıştır. Sonrasında Abdülhamit Hamdi Efendi, Molla köyündeki Ahmet Peykeri Medresesi'nde müderris olarak görev yapmıştır. Akabinde ise Harput'taki Kâmil Paşa Medresesi'nde ders vermeye başlamış ve birçok öğrenci yetiştirmiştir. Abdülhamit Hamdi Efendi, 1318/1900 yılında Harput'ta vefat etmiştir.³⁵

Hafız Abdülhamit Hamdi Efendi, farklı alanlarda birçok eser telif etmiştir. Eserleri şunlardır:

1-Tabsîratü'l-hakki ale'l-a'yani fi hürmeti'l-isti'cari 'alâ kıraâtî'l-Kur'ân: Kur'an ilimleri konularını içeren müellifin bu eseri yazma olup Anakara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde 46822 demirbaş no'ya kayıtlıdır.

2-Netayicü'l-ebkâr fi haşiyeti'n-netayicü'l-efkâr: Bu eser Süyûtî'nin eseri üzerine yapılan bir şerhtir.

3-es-Samtü'l-abkâri fi şerh-i ikdü'l-cevheri fi'l-farki beyne kesbeyi'l-Mâtürîdî ve Eş'arî: Abdülhamit Hamdi Efendi'nin bu eserinin dili Arapça olup, akaid ve kelim konularını içermektedir.

4-el-Hâşiyetü'l-cedîde 'alâ havaşşi's-siyel-kutiyeti'l-vâkıati 'alâ tarafî't-tasavvurâtî

5-el-Hallü'l-mükemmili 'ale'l-havaşşi's-siyel-kutiye 'ale'l-mütavvel: Dili Arapça olan bu eserin konusu mantık ile ilgilidir.

6-el-Feyzü'r-reddi fi hâşiyeti havaşşi'l-celâli'l-Gelenbevî: Gelenbevî'nin Hâşiyesi'ne yazılan bir şerhtir.

7- Cevâbü'l-vezîr-i fi hürmeti imtinâi'l-hacci 'an duhûl-i Mekkete 'inde'l-vebâi'l-kesîri: Vebanın çok olduğu dönemde hacıların Mekke'ye gitmekten kaçınmasının gerekliliği üzerine yazılan bir eserdir.

8-Safvetü'l-efkârî'l-'ulemâi fi isbâti 'ilmi nebiyyina bi'l-esmâi: Abdülhamit Hamdi Efendi'nin bu eserinin dili Arapça olup, akaid ve kelim konularını içermektedir.

9. Mükhiletü'l-ebhari fi rü'yeti'l-hilâli bi'n-nehâri: Ramazan hilalini görmeye alakalı konuları içeren bir eserdir.

10. Bağıyyetü'l-kasidi fi cevâbi'l-e'sileti'l-vârideti min Âmid: Müellif'in bu eseri Diyarbakır'dan kendisine sorulan soruları ve cevapları içermektedir.

11. el-Burhânü'l-münevveru fi tahrîmi't-tasvîri ve iftinai'l-Musavvîri: Abdülhamit Hamdi Efendi'nin bu eseri Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde 366884 demirbaş no'ya kayıtlıdır. Arapça olan bu eser fıkıh ilmiyle alakalıdır.

---

³⁴ İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, "Hamdi Efendi", *Son Asır Türk Şairleri* (İstanbul: 1969), 1/548; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/334.

³⁵ Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, 2/160.

12. Tahmisü'l-kasidetü'l-münferice: Bu eser oğlu Mehmed Kemâleddin Efendi tarafından tercüme edilmiştir.³⁶

2.10. Mazlumzâde Mehmed Efendi (ö. 1318/1902)

Harputlu kurrâ âlimlerinden bir diğeri de Mazlumzâde Mehmed Efendi'dir. O, Harput'un tanınmış eski ve köklü ailelerinden biri olan Mazlumzâde'lerden Hafız Ali Efendi'nin (ö. ?) oğludur. Hafız Mehmed Efendi, ilmi hayatına Zahirîye Medresesi'nde başlayarak büyük Hacı Mehmet Efendi'den (ö. 1263/1847) ders görmüş ve onun yanında tahsilini tamamlayarak icazet almıştır. Kıraat ilminde ise Harput'un meşhur kurrâlarından Kurrâ Hocazâde Hafız Yusuf Efendi'den (ö. 1299/1883) ders almıştır. Mehmed Efendi, hocasının yanında kıraat-i seb'a ve kıraat-i aşere ile ilgili eserleri okuyarak tahsilini tamamlamış ve kıraat alanında icazetini almıştır.³⁷ Hacı Hafız Mehmet Efendi, dini ilimlerin tamamında bilgi sahibi, kıraat ilminde ise uzman olarak tanınmıştır. Kıraat alanındaki bu yetkinliği sebebiyle bölgede birçok talebeye ders vererek onların bu alanda yetişmelerini sağlamıştır. Kendisinden kıraat ilminde eğitim alanlar arasında oğlu Hafız Hilmi Efendi (ö. 1326/1910) ve Harputlu Süleyman Efendi (ö. 1309/1893) de bulunmaktadır.³⁸

2.11. Mustafa Efendi (ö. 1331/1915)

1257/1841 yılında Harput'ta dünyaya gelen Hafız Mustafa Efendi, kurrâ âlimlerden bir diğeridir. O, Harput'ta kıraat ilminde önde gelen şahsiyetlerinden biri olan Kurrâ Hocazâde Yusuf Efendi'nin (ö. 1299/1883) küçük oğludur. Tahsil hayatına babasının yanında başlayan Mustafa Efendi, ilk olarak Kur'ân'ı ezberlemiştir. Sonrasında diğer ilimler için medresede eğitimine devam etmiştir. Hafız Mustafa Efendi, babasının vefatından sonra tahsil hayatına abisi Hacı Hafız Ömer Efendi'nin (ö. 1311/1895) yanında devam etmiştir. O, kıraat ilmindeki derslerini de abisinden alarak bu alandaki eğitimini tamamlamıştır. Tahsilinin bitiminden sonra kıraat ilminden icazetini alan Hafız Mustafa Efendi, zaman zaman camilerde kıraat-i seb'a üzerine aşr-ı şerifler tilavet etmiştir. Sesi gür ve güzel olan Hafız Mustafa Efendi'nin bu Kur'ân tilavetlerinin toplum tarafından büyük bir beğeniyle dinlendiği nakledilmiştir.³⁹

2.12. Mehmed Kemâleddin Efendi (ö. 1355/1936)

Harput'ta yetişen kurrâlardan biri olan Mehmed Kemâleddin Efendi, 1283/1866 yılında dünyaya gelmiştir. Babası, Harput'un tanınmış kıraat âlimlerinden Hacı Abdülhamit Hamdi Efendi'dir (1318/1900). Mehmed Kemâleddin Efendi, tahsil hayatına Harput'taki Cevherîye Medresesi'nde başlamış ve sonrasında babasının müderris olduğu Kâmil Paşa Medresesi'ne giderek eğitimine burada devam etmiştir. O; babası Hacı Abdülhamit Efendi'den altı ay içerisinde kıraat-i seb'a ve 'aşere'nin vecihlerini talim ederek Şâtibi'nin *Hırzû'l-emâni/eş-Şâtubiyye*'si ile İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429) *en-Neşr fi'l-kıraati'l-'aşr* adlı eserini okumuştur. Kıraat alanındaki derslerini tamamladıktan sonra 'İlmü'l-edâ'dan icazet almıştır.⁴⁰

Mehmed Kemâleddin Efendi'nin 1307/1889 yılının Ramazan ayında otuz gün içinde Kur'ân-ı Kerim'in tamamını ezberleyerek hafız olduğu aktarılmıştır.⁴¹ Nakledildiğine göre, yıllarca hatimle teravih namazı kıldırın babası Hacı Abdülhamit Hamdi Efendi, 1307 yılında Ramazan ayında yaşlılığından dolayı hatimle teravih namazı kıldıramayacağını anlayınca oğlundan namazı kıldırması için hafızlığını tamamlamış ezberi kuvvetli birini bulmasını istemiştir. Mehmed Kemâleddin Efendi,

---

³⁶ İnal, "Hamdi Efendi", 1/550-551; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/335; Yapıcı, *Harput Bir Havza Kültürünün Mânevî Hüviyeti*, 1/122-126.

³⁷ *Harput Uleması* (Konya: Yazma Eserler Kütüphanesi, Demirbaş No: 1423), 88; Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, 2/401-402.

³⁸ Akyüz, *Osmanlı Kurrâları*, 389.

³⁹ Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, 2/282.

⁴⁰ *Harput Uleması*, 3; Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, 2/169-170.

⁴¹ İnal, "Kemalüddin", 2/860.

araştırmaları sonucunda hatimle teravîh namazı kıldırarak kimseyi bulamayınca bu işi kendisi üstlenmeye karar vermiştir. O, her gün bir cüz ezberleyerek o akşamın teravîh namazını ezberlediği cüzle kıldırmıştır. Bu şekilde Ramazan ayında otuz gün içinde Kur’ân’ın tamamını ezberleyerek hafız olmuştur. Bu tarihten itibaren de aralıksız kırk sene boyunca Ramazan ayında hatimle teravîh namazını kıldırmıştır.⁴²

Mehmed Kemâleddin Efendi, tahsil hayatını tamamladıktan sonra babasının vefatına kadar vekâleten, vefatından sonra ise asaleten Kamil Paşa Medresesi’ne müderris olarak görevlendirilmiştir. Ayrıca bu süreçte Sarahatun Camii’nde vaizlik görevini yürütmüş ve burada birçok öğrenciye ders vererek onların ilmi bakımdan yetişmelerini sağlamıştır. Harput Medresesi’nde de müderris olarak görev yapan Mehmed Kemâleddin Efendi, burada birinci ve ikinci sınıfların tefsir, hadis ve fıkıh derslerine girmiştir.⁴³

Mehmed Kemâleddin Efendi, farklı alanlarda birçok eser yazmıştır. Eserlerinden bir kısmı şunlardır:

- 1-Hamriye-i İbn Farız şerhi olan Levâmii Câmii Şerhi
- 2-Kaside-i Feride Tercemesi
- 3-Makamat-ı Sofiye Tercemesi
- 4-Mertebe-i Hakani Tercemesi
- 5-‘Ulviyeti İslamiyye
- 6-Makale-i Edebiyye
- 7-Nebzetün mine’l-vukûfi fi me‘ani’l-hurûf ve’z-zürûf
- 8-Miftâh-i harabât el-izâhü’t-tâm fi tercümeti’l-eş‘âr.⁴⁴

2.13. Hafız Mustafa Albayrak Efendi (ö. 2011)

1933 yılında dünyaya gelen Mustafa Albayrak Efendi, Harputlu kurrâlardan bir diğeridir. O, hafızlık eğitimi için Elazığ İzzet Paşa Camii Kur’ân Kursu’na devam ederek on iki yaşında Kur’ân’ı ezberlemeye başlamış ve on dört yaşında ezberini tamamlayarak hafız olmuştur. Mustafa Efendi, hafızlık eğitimini tamamladıktan sonra kıraat ilmiyle ilgili dersleri almak, Kur’ân’ın talimini öğrenmek ve tashîh-i hurûf dersleri için İstanbul’a gitmiştir. O, İstanbul’da son devrin meşhur âlimlerinden Kurrâ Hafız Hasan Akkuş Hoca’dan (ö. 1972) kıraat, tecvid ve talim derslerini okumuştur. Ayrıca Klasik Türk müziğinin bestekârlarından biri olan Hafız Saadettin Kaynak’tan (ö. 1961) musiki ve makam derslerini almıştır. Hafız Mustafa Albayrak, İstanbul’da başladığı bu eğitimini iki yıl içerisinde tamamlayıp sonrasında memleketine dönmüştür.⁴⁵ Hafız Mustafa Efendi, tahsilini tamamladıktan sonra Kur’ân Kursu Öğretmenliği’ne atanarak uzun yıllar Elazığ Yeni Camii Kur’ân Kursu’nda öğrencilere Kur’ân eğitimi vermiş ve birçok hafız yetiştirmiştir. Sonrasında Ankara’ya tayini çıkmış ve burada Maltepe, Emek ve Bahçelievler Camilerinde müezzinlik yapmıştır. Akabinde Medine’ye yerleşerek yirmi sekiz yıl orada yaşamıştır. O, Medine’de ve Türkiye’de yüzlerce öğrenciyi hafız olarak yetiştirmiştir. Ayrıca

---

⁴² Ahmet Turan Arslan, “Harput’ta Bir Âlim Sülalesi: Efendigil Ailesi”, *Dünü ve Bugünüyle Harput*, ed. Fikret Karaman, (Elazığ: 2005), 87; Ahmet Karataş, “Harput Ulemâsından Müderris- Müftü Mehmed Kemâleddin Efendi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49/49, (Aralık 2015), 37.

⁴³ İnal, “Kemalüddin”, 2/860; Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, 2/171-172.

⁴⁴ İnal, “Kemalüddin”, 2/861; Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, 2/172-173; Yapıcı, *Harput Bir Havza Kültürünün Mânevî Hüviyeti*, 1/674-677.

⁴⁵ Sürgeç, Celal, “Harput’ta İlmi Kıraat ve Harput Kurrâsı”, 1/317.

o, hafızlık yaptırdığı talebelerine bu eğitimle beraber Kur'an kıraatinde musikinin uygulanması usulünü geliştirerek bu konuda çalışmalar yaptırmıştır.⁴⁶

2.14. Hafız Abdullah Nazırlı Efendi (ö. 2021)

Harputlu kurrâlardan bir diğeri de Hafız Abdullah Nazırlı Efendi'dir. O, Elazığ'ın merkeze bağlı Hoş Köyü'nde 1920 yılında dünyaya gelmiştir. Babası Hacı Ali Efendi (ö. ?), Diyarbakır'ın Hani ilçesi'nde İmamzâdeler'den Sûfi Abdülfettah Efendi'nin (ö. ?) oğludur.⁴⁷ Çocukluk dönemini Hani'de geçiren Hafız Abdullah Efendi, tahsiline babasının yanında başlamıştır. Babasından ilk olarak Kur'an'ı öğrenmiş ve daha sonra on iki yaşındayken Kur'an'ı Kerim'i ezberini tamamlayarak hafız olmuştur. Akabinde Elazığ'a gelerek İmam Hatib Hafız Mehmet Erçağ'dan (ö. ?) kıraat, tecvid ve makam derslerini almıştır. Ayrıca Hafız Abdullah Efendi, kıraat ilmiyle ilgili eğitimini İstanbul'un meşhur kurrâlarından Hafız Âciz Mustafa Râgıp Efendi'nin (ö. ?) öğrencisi olan Kayserili kıraat âlimi Hafız Mahmut Kuşçulu'dan (ö. ?) almıştır. Hafız Abdullah Efendi, hocasının yanında kıraat ilminde eğitimine devam ederek Kur'an'ın kıraat-i aşere üzere okunmasına yönelik olan vecihleri okumuş ve bu alandaki dersini tamamlamıştır. Kayseri Müftüsü Abdullah Develioğlu'ndan (ö. 1984) ise Kur'an'ın talim ile okunması, tashih-i huruf derslerini almış ve bunun dışında edebiyat ve şiir alanında da kendini geliştirmiştir. Derslerini tamamlamadan askere çağrılan Hafız Abdullah Efendi, tezkere aldıktan sonra tekrar Kayseri'ye dönerek eğitimini tamamlamış ve 1366/1946 yılında icazetini almıştır.⁴⁸

Malatya ve Sivas'ta imam-hatip ve müezzin olarak görev yaptıktan sonra Elazığ'da Şıra Meydan Camii'ne Kur'an Kursu öğreticisi olarak atanmıştır. Burada bir yıl görev yaptıktan sonra İhsaniye Camii'ne nakli yapılmıştır. Yirmi yıl boyunca bu camide Kur'an kursu öğretmenliğini yaparak birçok hafız yetiştirmiş, talebelere tashih-i huruf, talim ve kıraat derslerinde eğitim vermiştir. 1975 yılında emekliye ayrılınca Kubbeli Camii'nde fahri görevli olarak vaaz vermeye başlamıştır. Ayrıca Diyanet Eğitim Merkezi'nde Kur'an, tecvid ve kıraat derslerine girmiştir. Daha sonra ise Edibe Can Kur'an Kursu'nda hafızlık eğitimi vererek yüzlerce hafız yetiştirmiştir Kur'an-ı Kerim'e olan aşk ve muhabbetle altmış yıla yakın bu alanda hizmet etmiştir.⁴⁹

Hafız Abdullah Nazırlı, birçok eser yazmıştır. Eserlerinden bazıları şunlardır:

- 1-Kur'an-ı Kerim Nasıl Bir Kitaptır
- 2-Kur'an-ı Kerim ve Mücizeleri
- 3-Kur'an'a ait Bazı Bilgiler
- 4-Kur'an'a İman ve İttibâ
- 5-Kur'an Türkçe Okunsun Diyorlar
- 6-Kur'an ve Müslüman Düşmanları
- 7-Yâsîn-i Şerif Vaazı
- 8-Hafızlarıma Vasiyyet ve Nasihatlerim
- 9-Ey İman Edenler

---

⁴⁶ Sürgeç, Celal, "Harput'ta İlmi Kıraat ve Harput Kurrâsı", 1/317-318.

⁴⁷ Mehmet Soysaldı, "Yaşayan Bir Kur'an Hadimi Hafız Abdullah Nazırlı", *Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu*, ed. Enver Çakar, (Elazığ: Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2013), 1/393.

⁴⁸ Celal Sürgeç, "Hafız Abdullah Nazırlı Efendi", *Diyanet Aylık Dergi* 261, (Eylül: 2012), 61-62.

⁴⁹ Sürgeç, Celal, "Harput'ta İlmi Kıraat ve Harput Kurrâsı", 1/316.

10-Ehl-i Cennet ve Ehl-i Cehennem Vasıfları

11-Delâlet Ehlinin Su-i Niyetleri

12-Geçmiş Kavimlerin Sebeb-i Helâki.⁵⁰

Sonuç

Harput'ta yetişen ilim ehli arasında kıraat ilminde yetkinliğe sahip birçok kurrâ bulunmaktadır. Bu kurrâların kıraat eğitimlerine Harput'ta bulunan medreselerde başladıkları ve kıraat ilminde Harput'un önde gelen kurrâlarından ders aldıkları görülmüştür. Bunların bazısı Harput'ta kıraat eğitimlerini tamamlamış; bazıları ise eğitimlerinin devamını Malatya, Diyarbakır, Kayseri, İstanbul, Hicaz, Mısır gibi diğer beldelere giderek bitirmişlerdir. Kıraat eğitimlerindeki derslerinde daha çok Şâtîbî'nin *Hirzû'l-emâni/eş-Şâtîbiyye*, Ebû A'mr ed-Dânî'nin *el-Mukni*, İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr* adlı eserlerini okumuşlardır. Tahsilini tamamlayıp icazet alarak kurrâ mertebesine ulaşan bu âlimlerin alana katkılarının kıraat ilmiyle ilgili eser vermek ve bu alanda talebe yetiştirmek olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda ilk dönem âlimlerinden olan Hâmid b. Abdülfettah el-Pâluvî'nin kıraat ilmi alanında telif ettiği *Zübdetü'l-irfân* adlı eseri büyük bir öneme sahiptir. Nitekim bu esere olan ilgi günümüze kadar devam etmiş ve bu eser kıraat eğitim merkezlerinde temel kaynak olarak okutulmuştur. Harput'ta kurrâ hafızlığın öncüsü olarak sayılabilecek bir diğer âlim ise Kâtipzâde ailesine mensup Hacı Hafız Yusuf Efendi'dir. Harput'ta onunla birlikte kıraat-ı seb'a geleneği başlamıştır. Onun kıraat ilmindeki yetkinliği "Kâtipoğulları" olarak tanınan ailesinin "Kurrâ Hoca-zâde" ismiyle anılmasına sebep olmuştur. Ayrıca onunla beraber oğulları Ömer Efendi ve Mustafa Efendi'nin de kurrâ olması, kıraat ilminde telif ettikleri eserleri ve bu alanda birçok öğrenci yetiştirmeleri, bu ailenin Harput'ta kıraat ilminde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Bu şekilde Harput'ta kıraat ilminde önemli bir yere sahip bir diğer aile ise Hacı Abdülhamit Hamdi Efendi ve oğlu Mehmed Kemâleddin Efendi'dir. Bu iki âlim de kıraat alanında yetkin konumda olarak birçok eser telif etmiş ve medreselerde kıraat ilmi derslerini vererek birçok öğrencinin yetişmesini sağlamıştır. Sonuç olarak bu çalışmamızda on dört tane Harputlu kurrânın biyografisi incelenmiştir. Harput'ta yetişmiş bu kurrâların tespit edilmesi, eserleri ve öğrencileriyle ilgili bilgilerin toplu olarak sunulması, Harput'un İslam ve Medeniyet tarihinde ilim dünyasına kıraat alanında nasıl bir katkı sağladığını ortaya koymuştur.

---

⁵⁰ Soysaldı, "Yaşayan Bir Kur'an Hadimi Hafız Abdullah Nazırlı", 395-398.

Kaynakça

- Akdemir, Mustafa Atilla. *Hâmid b. Abdülfettâh el-Paluvî Hayatı, İlmî Şahsiyeti, Eserleri ve Zübdetü'l-İrfân Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkiki*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Akyüz, Abdullah. *Osmanlı Kurrâları*. İstanbul: Rabbani Yayınları, 2021.
- Arslan, Ahmet Turan. "Harput'ta Bir Alim Sülalesi: Efendigil Ailesi". *Dünü ve Bugünüyle Harput*. ed. Fikret Karaman. Elazığ: 2005.
- Bozkurt, Nebi. "Dârülkurrâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/543-545. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Bursalı Mehmet Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd. *es-Sihâh tâcü'l-luğa ve sıhâhu'l-'Arabiyye*. thk. Ahmed Abdülğafûr Attâr. Beyrût: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 1990.
- Çollak, Fatih. "Reisü'l-Kurrâlık Müessesesi ve Esâmî-i Kurrâ Defteri". *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları IV -Kıraat İlmî ve Problemleri*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2002.
- Halîl b Ahmed, Ebû Abdırrahmân b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî. *Kitâbü'l-Ayn*. thk. Mehdi el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Sâmerrâî. Beyrût: Müessesetü'l-Âlemi, 1408/1998.
- Harput Uleması*. Konya: Yazma Eserler Kütüphanesi. 1423.
- İbn Manzûr, Cemâlüddîn Muhammed b. Mükrîm. *Lisânü'l-Arab*. Kahire: Dâru'l-Meârif, 1119.
- İbn Mücâhid, Ebû Bekir Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs. *e's-seb' fi'l-kirâât*. thk. Şevkî Dayf. Kahire: Dâru'l-Meârif, 1119.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî. *Müncidü'l-mukriîn ve mürişidü't-tâlibîn*. thk. Alî b. Muhammed Umran. Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevaid, 1419.
- İnal, İbnü'l-Emin Mahmut Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: 1969.
- Karataş, Ahmet. "Harput Ulemâsından Müderris-Müftü Mehmed Kemâleddin Efendi". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49/49 (Aralık 2015), 29-126.
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemu'l-Müellifîn Terâcimu Musannifi'l-Kütübi'l-Arabiyye*. Dımaşk: Müessesetü'r-Risâle, 1376.
- Kutluer, İlhan. "Sühreverdi, Maktûl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/36-40. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Mutluay, Enes. *Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Harputlu Devlet Adamları*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Saylan, Nesrişah. *Harputlu Kurrâlar ve Hafızlar*. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2023.
- Soysaldı, Mehmet. "Yaşayan Bir Kur'ân Hadimi Hafız Abdullah Nazırlı". *Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu*. ed. Enver Çakar. 1/393-402. Elazığ: Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2013.
- Sunguroğlu, İshak. *Harput Yollarında*, İstanbul: 1959.
- Sürgeç, Celal. "Hafız Abdullah Nazırlı Efendi". *Diyanet Aylık Dergi* 261, (Eylül 2012), 61-63.
- Sürgeç, Celal. "Harput'ta İlmî Kıraat ve Harput Kurrâsı". *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu*. ed. Enver Çakar vd. 1/309-318. Elazığ: Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.

- Temel, Nihat. *Kıraat ve Tecvid İstılahları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013.
- Ünal, Mehmet Ali. "Harput". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/232-235. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Yapıcı, Süleyman. *Harput Bir Havza Kültürünün Mânevî Hüviyeti Âlim- Müellif ve Mutasavvıfları*. Ankara: Anıl Grup Matbaacılık, 2015.
- Zemaşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer b. Ahmed. *Esâsü'l-Belâğa*. thk. Muhammed Basil Uyunu's-Sud. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.
- Zerkânî, Muhammed Abdü'l-Azîm. *Menâhilü'l-İrfân fî Ulumi'l-Kur'ân*. thk. Fevvaz Ahmed Zemrelî. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1415/1995.
- Ziriklî, Hayreddîn. *el-A'lâm Kâmûsu Terâcim li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ mine'l-Arabî ve'l-Musta'ribîn ve'l-Müştşrikîn*. Beyrut: Dâr-u 'ilm li'l-melâyîn, 2002.